

BAKGRUNN OG RESULTATER FRA HELSEUNDERSØKELSEN I FINNMARK OG TROMS 2001-2003

Innhold

1. Bakgrunn og frammøte	2
2. Generell vurdering av helsa, risiko for hjerte-karsykdom og livsstil ...	3
2.1 Generell vurdering av helsa	3
2.2 Risiko for hjerte-karsykdom.....	3
2.3 Livsstil i nord: Røyking, alkohol, kosthold og fysisk aktivitet.....	5
2.4 Sammenligninger mellom fylker.....	7
3. Vekt og diabetes	12
3.1 Kroppsmasseindeks og overvekt.....	12
3.2 Diabetes	14
3.3 Like mange har diabetes uten å vite det	14
4. Bruk av lege, legevakt og tannlege.....	14
4.1 Bruk av helsetjenester.....	14
4.2 Sammenligninger mellom fylker.....	17
5. Forskjeller innad i fylkene	19
5.1 Forskjeller innad i Troms	19
5.2 Forskjeller innad i Finnmark.....	19

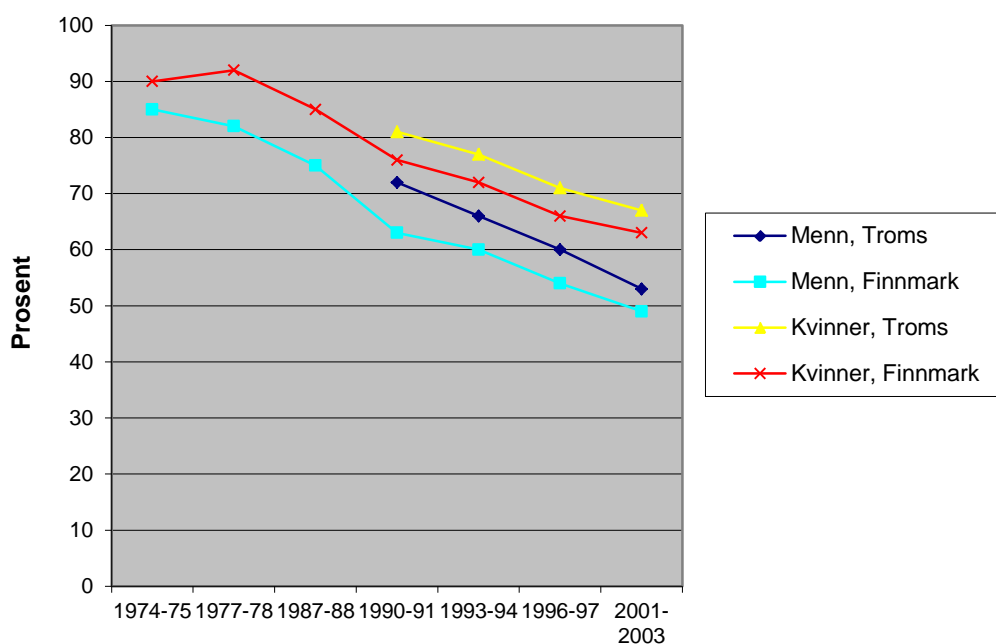
1. Bakgrunn og frammmøte

I løpet av årene 2001-2003 gjennomførte Nasjonalt folkehelseinstitutt og Senter for samisk helseforskning en helseundersøkelse i Troms og Finnmark. Vel 15 000 menn og kvinner fikk invitasjon til å delta. Undersøkelsen besto både av spørreskjema og en enkel fysisk undersøkelse med blodprøve. Tilsvarende helseundersøkelser ble gjennomført i Oslo, Hedmark og Oppland i årene 2000- 2002.

Frammøtet i Finnmark er noe lavere enn i Troms. Dette skyldes i hovedsak det meget høye frammøte i Tromsø som trakk opp frammøteprosenten for hele Troms fylke. Færre menn enn kvinner møtte i begge fylker, bortsett fra i den eldste aldersgruppen der kvinnene har litt lavere frammøte. Dette tilsvarer situasjonen i de fleste andre helseundersøkelsene som har blitt gjennomført de siste årene.

Ser vi på frammøteprosenten i Finnmark blant personer 40+45 år i perioden 1974-2003 (fig. 1-1), så er den for begge kjønn jevnt fallende fra rundt 85-90 prosent til 49-63 prosent. Dette kan ha betydning for sammenligninger over tid fordi de frammøtte etter hvert kan utgjøre en mer spesiell gruppe av befolkningen.

Figur 1-1: Utvikling i deltakerprosent blant 40-åringer* i Troms og Finnmark

* Figuren viser tall for 40-42-åringer til og med 1997 og 40+45-åringer i 2002-2003. I 1994 og 1997 var ikke Tromsø med i helseundersøkelsen i Troms.

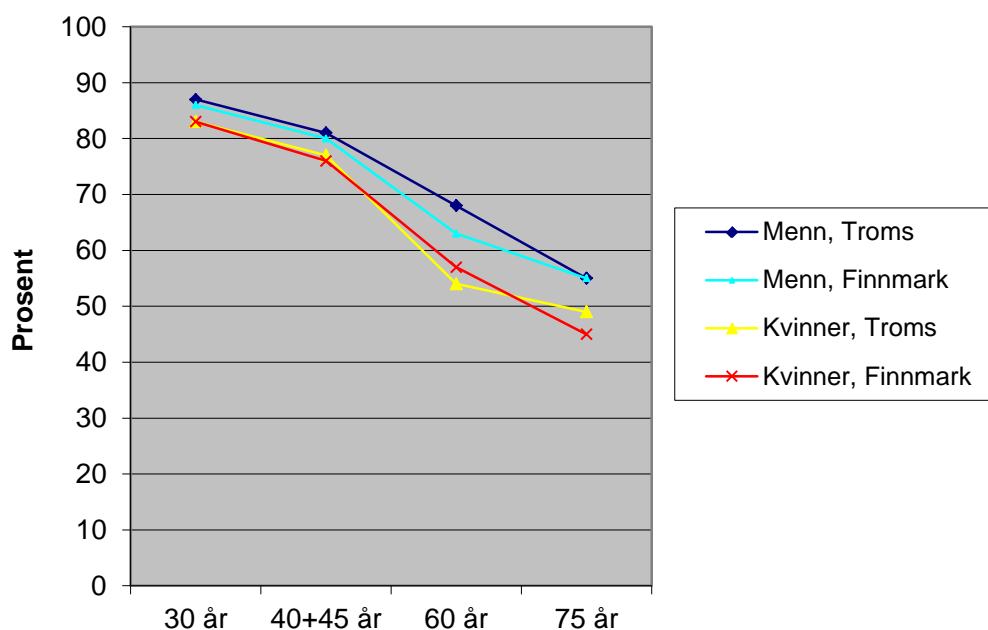
Kilde: Flere årganger av rapporten Hjertesaken fra Statens helseundersøkelser og Helseundersøkelsen i Troms og Finnmark 2001-2003.

2. Generell vurdering av helse, risiko for hjerte-karsykdom og livsstil

2.1 Generell vurdering av helse

Andel med god eller svært god selvrappportert helse er stort sett lik i de to fylkene (fig. 2-1). Generelt angir kvinnene dårligere selvrappportert helse. Av de to fylkene har Finnmark høyest forekomst av hjerteinfarkt og angina pectoris for begge kjønn i aldersgruppene 59-60 år og 75-76 år: Mens 17 prosent av mennene og 4 prosent av kvinnene i den eldste aldersgruppen i Troms oppgir at de har eller har hatt hjerteinfarkt, er tilsvarende tall for Finnmark 25 og 9 prosent. Andelen med angina er 21 og 16 prosent blant menn og kvinner i eldste aldersgruppe i Troms og 30 og 22 prosent i Finnmark. Ellers er det ingen betydelige forskjeller i hjerneslag, diabetes, astma, psykiske plager eller brudd.

Figur 2-1: Andel menn og kvinner i Troms og Finnmark som vurderer egen helse som god eller svært god 2001-2003*

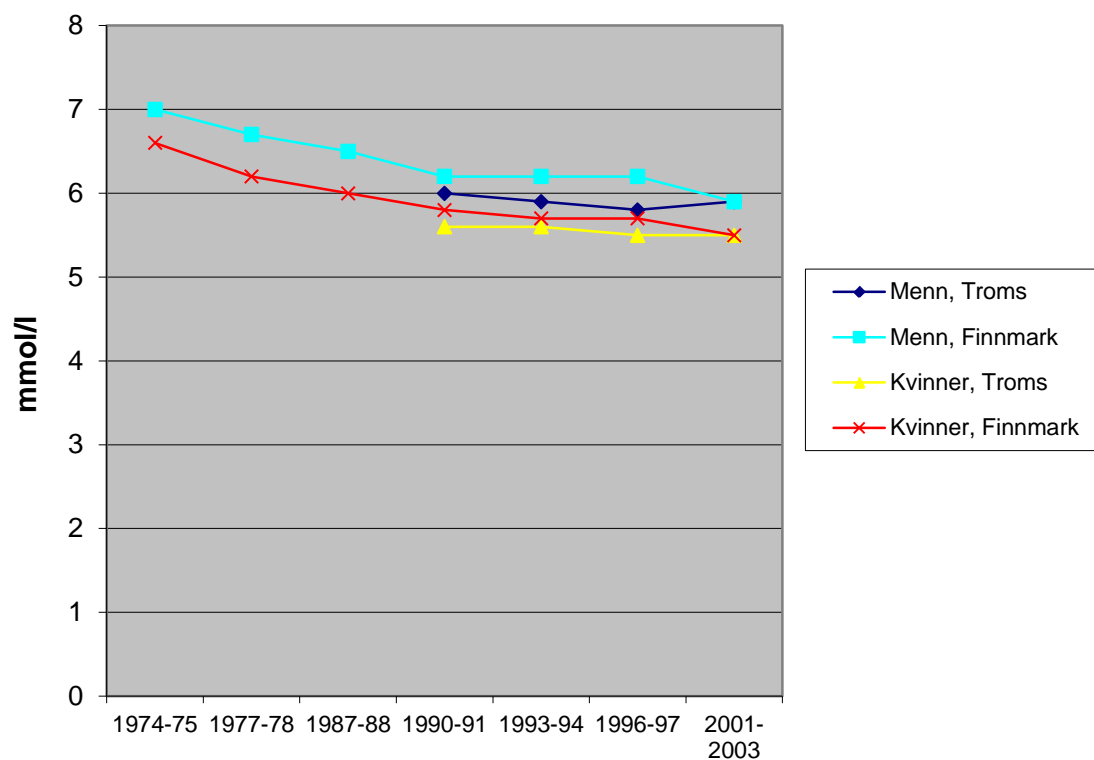
* Figuren viser tall for 60- og 75-åringer i Troms, mens tallene for Finnmark gjelder 59-60-åringer og 75-76-åringer.

2.2 Risiko for hjerte-karsykdom

Over tid har gjennomsnittlig kolesterolnivå sunket med rundt 1 mmol/l i Finnmark (fig. 2-2), men det ligger fortsatt litt høyere enn for eksempel tilsvarende aldersgruppe i Oppland. Systolisk blodtrykk har sunket på 1990-tallet både for menn og kvinner i begge fylker (fig. 2-3) og er nå på nivå med Hedmark og Oppland (se lenger ned om sammenligning mellom fylker).

Det er stor grad av likhet i risikofaktorer for hjerte-karsykdom i Troms og Finnmark. Det er små eller ingen forskjeller i gjennomsnittsverdier for totalkolesterol, HDL-kolesterol, triglyserider og glukose. Det er også minimale forskjeller i blodtrykk unntatt i den eldste aldersgruppen, der blodtrykket er lavest i Finnmark. Dette gjelder både systolisk og diastolisk (overtrykk og undertrykk), med en differanse på 5-7 mmHg systolisk og 4-5 diastolisk.

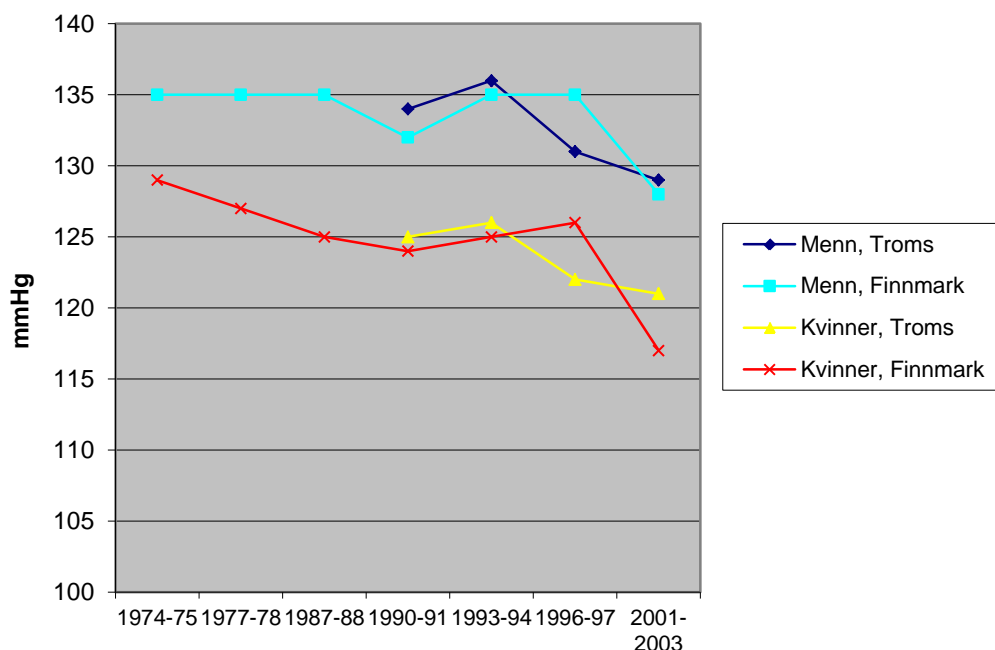
Figur 2-2: Utvikling i total kolesterol blant 40-åringer* i Troms og Finnmark

* Figuren viser tall for 40-42-åringer til og med 1997 og 40+45-åringer i 2002-2003. I 1994 og 1997 var ikke Tromsø med i helseundersøkelsen i Troms.

Kilder: Flere årganger av rapporten Hjertesaken fra Statens helseundersøkelser og Helseundersøkelsen i Troms og Finnmark 2001-2003.

Figur 2-3: Utvikling i systolisk blodtrykk blant 40-åring* i Troms og Finnmark

* Figuren viser tall for 40-42-åringer til og med 1997 og 40+45-åringer i 2002-2003. I 1994 og 1997 var ikke Tromsø med i helseundersøkelsen i Troms.

Kilder: Flere årganger av rapporten Hjertesaken fra Statens helseundersøkelser og Helseundersøkelsen i Troms og Finnmark 2001-2003.

Bruk av medisiner mot høyt blodtrykk er likeartet i de to fylkene, mens Finnmark har høyere selvrapportert bruk av kolesterolsenkende medisiner enn Troms. Blant 75-åringer i Finnmark oppgir 35 prosent av mennene og 28 prosent av kvinnene at de bruker kolesterolsenkende medisiner, mens tilsvarende tall for menn og kvinner i Troms er 22 og 20 prosent.

2.3 Livsstil i nord: Røyking, alkohol, kosthold og fysisk aktivitet

Det er litt flere dagligrøykere i Finnmark enn i Troms, men forskjellene for kvinner er små. Den høyeste andelen, 44 prosent, finner vi blant menn 40 og 45 år i Finnmark.

I den eldste aldersgruppen er fortsatt andelen røykere lavere blant kvinner. Bare 13 prosent av 75-årige kvinner i Troms og 16 prosent i Finnmark røyker daglig.(fig. 2-4). Andelen dagligrøykere blant 40-åringer i Finnmark har for menn vist en jevn nedgang fra ca 65 prosent i 1973-74 til vel 40 prosent i 2003. For kvinner var utviklingen annerledes.

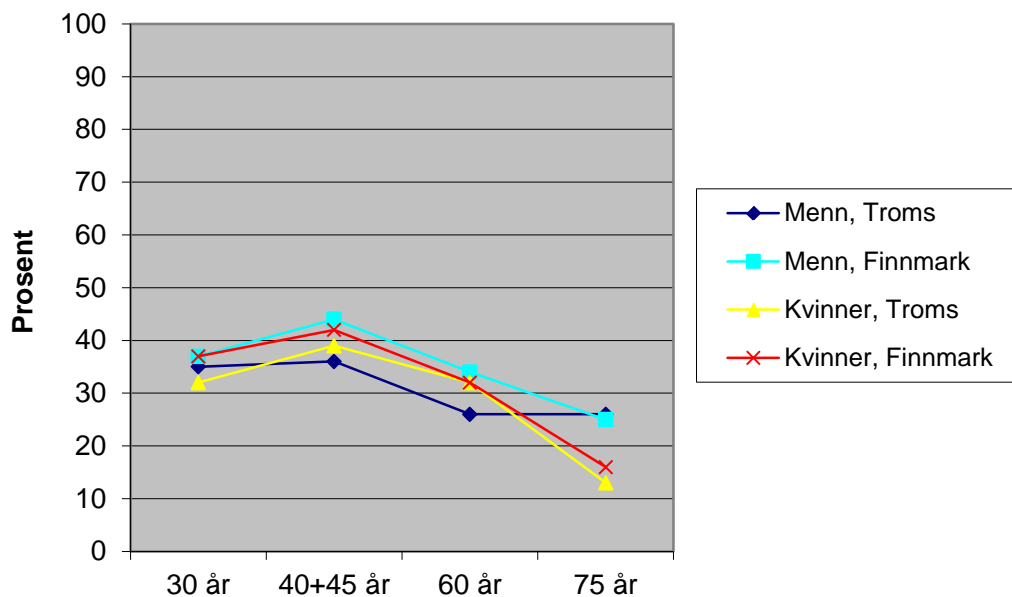
Finnmarkskvinnene hadde en økning i andel dagligrøykere fram til midten av nittitallet, og deretter en nedgang. Andelen dagligrøykere er nå nokså lik for menn og kvinner i 40-årsalderen (fig. 2-5).

Det er små forskjeller mellom fylkene i andel som har drukket alkohol 2 ganger eller mer pr uke siste år. Andel som aldri har drukket alkohol, viser en klar stigning med alder for kvinner i begge fylker, fra 2 prosent hos 30-åringer til 31 prosent hos 75-åringer i Troms og fra 3 til 25 prosent i Finnmark.

Det er ingen fylkesforskjeller i andel som spiser grønnsaker eller salat, men en klar stigende andel med økende alder. Andel som spiser kokte/rå grønnsaker eller salat daglig eller oftere, er lavest med 6-7 prosent blant 30-årige menn og høyest blant de eldste kvinnene med 33-34 prosent.

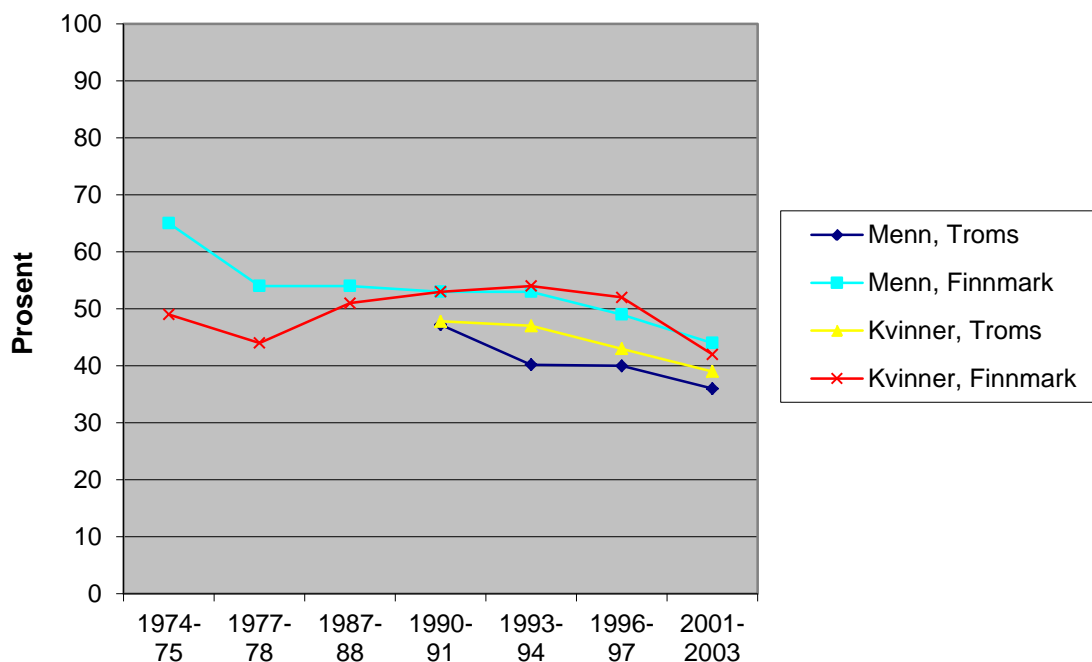
Andelen fysisk aktive synes å være relativt lik i Troms og Finnmark. Andel personer som oppgir lett eller hard aktivitet minst tre timer i uka, ligger rundt 50 prosent i de fleste gruppene, men er noe lavere blant de eldste kvinnene.

Figur 2-4 : Andel menn og kvinner i Troms og Finnmark som røyker daglig. 2001-2003*

* Figuren viser tall for 60- og 75-åringer i Troms, mens tallene for Finnmark gjelder 59-60-åringer og 75-76-åringer.

Figur 2-5 : Utvikling i andel dagligrøykere blant 40-åringe* i Troms og Finnmark

* Figuren viser tall for 40-42-åringe til og med 1997 og 40+45-åringe i 2002-2003. I 1994 og 1997 var ikke Tromsø med i helseundersøkelsen i Troms.

Kilde: Flere årganger av rapporten Hjertesaken fra Statens helseundersøkelser og Helseundersøkelsen i Troms og Finnmark 2001-2003.

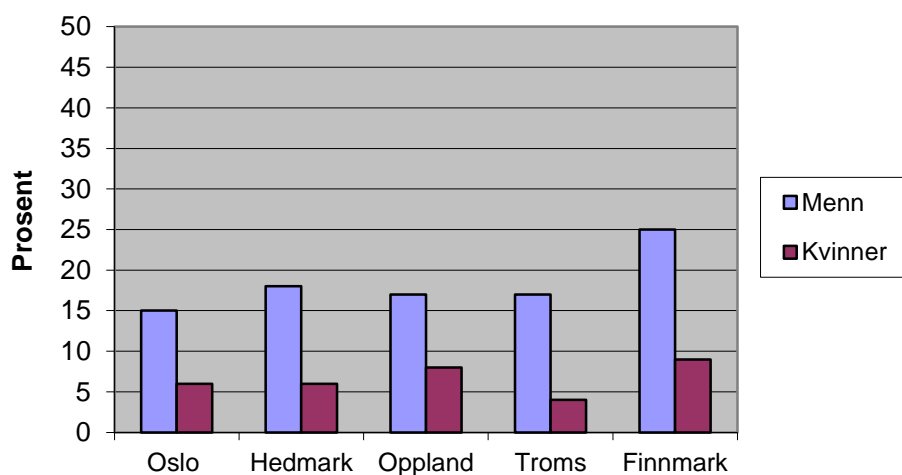
2.4 Sammenligninger mellom fylker

Det er en høyere andel av 75-åringe i Finnmark som rapporterer at de har hatt hjerteinfarkt og angina pectoris enn i de andre fylkene med tilsvarende helseundersøkelse på omtrent samme tid (fig. 2-6 og 2-7). Det samme gjelder til en viss grad også for 60-åringene. Samtidig er blodtrykket (blant 40-åringe) på samme nivå eller lavere enn i de andre fylkene (fig. 2-8). Kolesterolnivået (total kolesterol) er imidlertid 0,2 mmol/l høyere både i Troms og Finnmark enn i de tre andre fylkene (fig. 2-9).

Bruken av blodtrykksenkende medisin er omtrent lik i fylkene både blant 60- og 75-åringe (litt lavere i Oslo). Det samme gjelder for kolesterolsenkende medisin hos 60-åringe, mens 75-åringe i Finnmark bruker mer slik medisin enn 75-åringe i de andre fylkene (fig. 2-10 og 2-11).

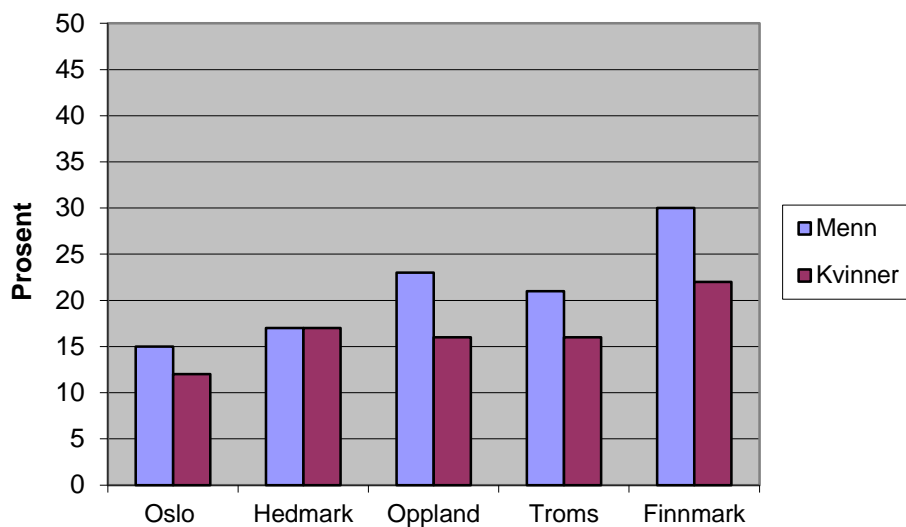
I alle fylkene er det 40-åringene som røyker mest, de oppgir i alle fall oftest at de røyker daglig. Andelen dagligrøykere ligger relativt høyt i nord sammenlignet med de andre fylkene (fig. 2-12). Helseundersøkelsen blant ungdom viser at også 15-16-åringene i Troms og Finnmark røyker mer enn ungdom i Hedmark, Oppland og Oslo.

Figur 2-6: Andel 75-åringe i fem fylker som har hatt hjerteinfarkt. 2000-2003*

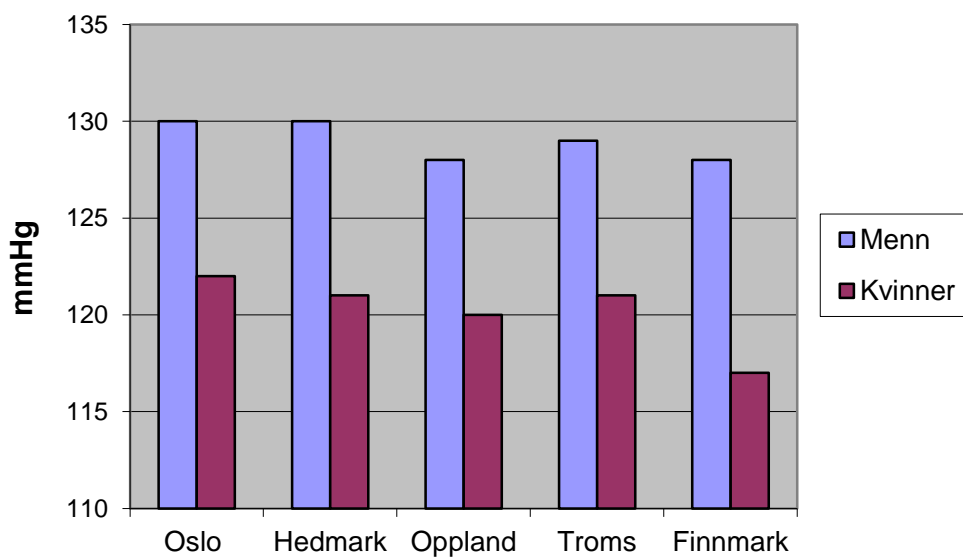
* Figuren viser tall for 75-åringe i Hedmark, Oppland og Troms og for 75-76-åringe i Oslo og Finnmark.

Figur 2-7: Andel 75-åringe i fem fylker som har (har hatt) angina pectoris. 2000-2003*

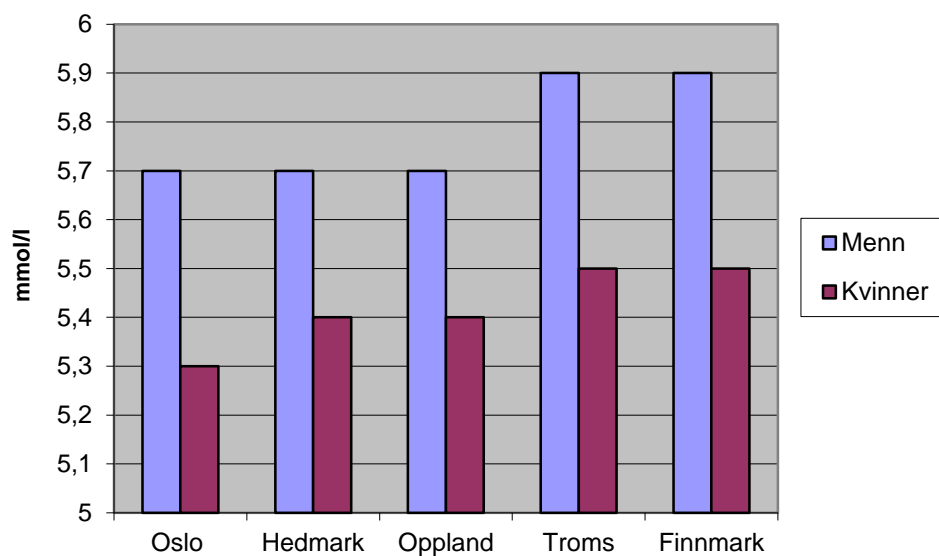
* Figuren viser tall for 75-åringe i Hedmark, Oppland og Troms og for 75-76-åringe i Oslo og Finnmark.

Figur 2-8: Gjennomsnittsverdi for systolisk blodtrykk blant 40-åringe i fem fylker. 2000-2003*

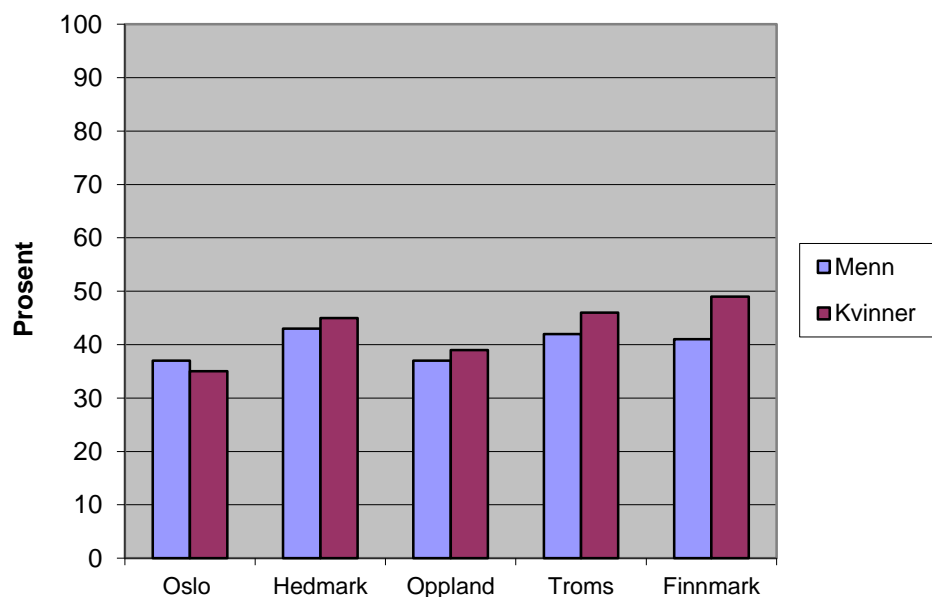
* Figuren viser tall for 40 og 45-åringe samlet i alle fylker.

Figur 2-9: Gjennomsnittsverdi for total kolesterol blant 40-åringe i fem fylker. 2000-2003*

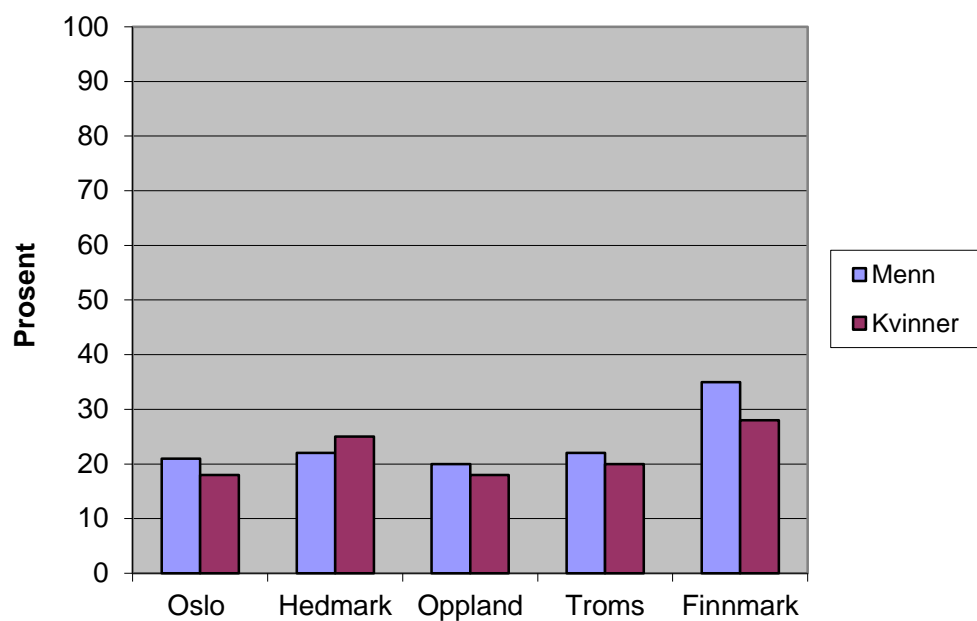
* Figuren viser tall for 40 og 45-åringe samlet i alle fylker.

Figur 2-10: Andel 75-åringe som bruker medisin mot høyt blodtrykk i fem fylker. 2000-2003*

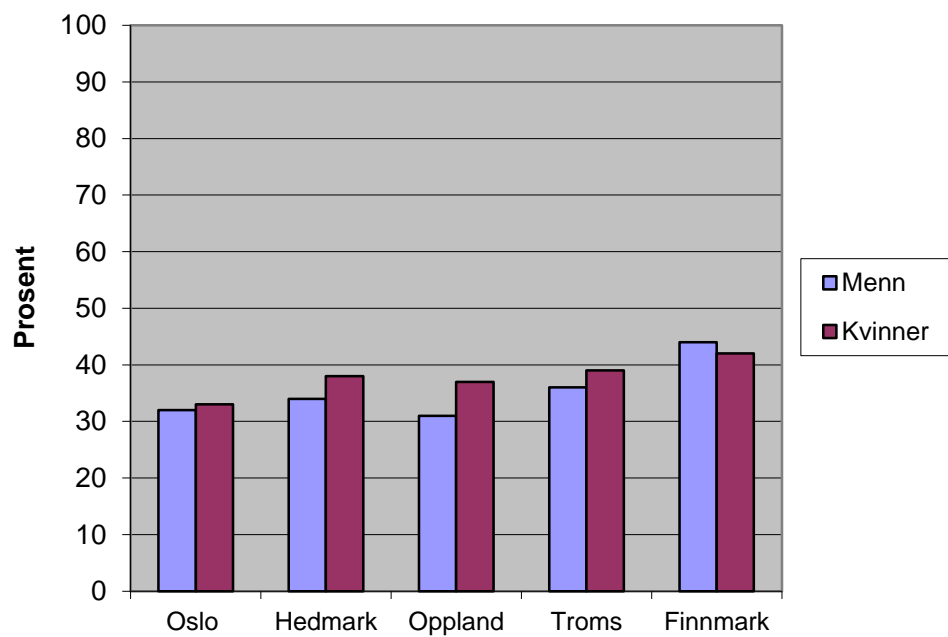
* Figuren viser tall for 75-åringe i Hedmark, Oppland og Troms og for 75-76-åringe i Oslo og Finnmark.

Figur 2-11: Andel 75-åringe som bruker kolesterolsenkende medisin i fem fylker. 2000-2003*

* Figuren viser tall for 75-åringe i Hedmark, Oppland og Troms og for 75-76-åringe i Oslo og Finnmark.

Figur 2-12: Andel 40-åringer som røyker daglig i fem fylker. 2000-2003*

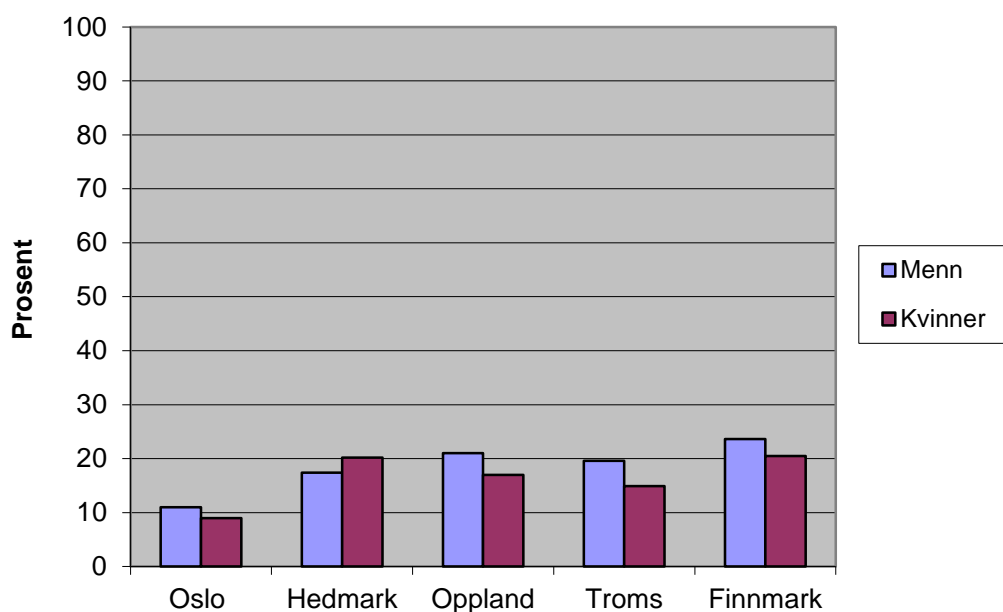
* Figuren viser tall for 40 og 45-åringer samlet i alle fylker.

3. Vekt og diabetes

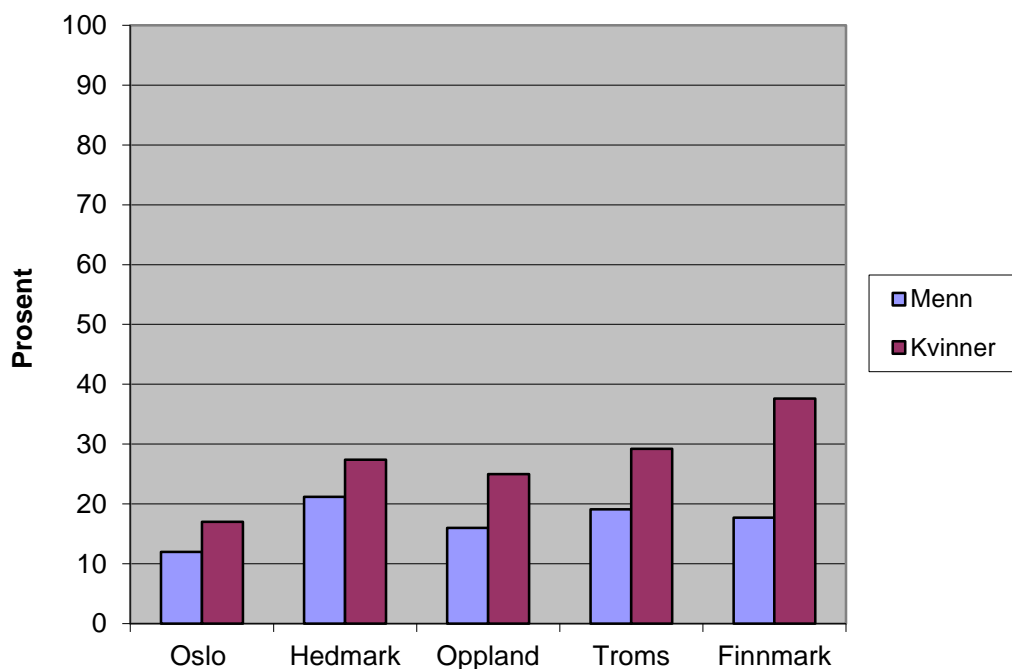
3.1 Kroppsmasseindeks og overvekt

Tabell 1 viser at gjennomsnittsverdien for kroppsmasseindeks (KMI), med unntak for kvinner i Oslo, ligger innen det området WHO definerer som overvekt. En glidning av gjennomsnittet mot dette og høyere nivåer har stor betydning for forekomsten av type 2 diabetes i befolkningen ved at store deler av befolkningen har økt risiko. Verdiene er lavest i Oslo. I noen grad kan dette skyldes at Oslo er undersøkt først av disse fylkene. Blant kvinner er verdiene høyest i Finnmark. Avhengig av aldersgruppe ligger Hedmark eller Finnmark høyest blant menn. Andel menn og kvinner med fedme i fylkene er vist i tabell 2 og for de yngste og eldste i figur 3-1 og 3-2. For kvinner er forskjellene mellom fylkene størst blant de yngste og eldste og minst blant 40-åringene.

Figur 3-1: Andel 30-åringer med fedme i fem fylker. 2000-2003*

Figur 3-2: Andel 75-åringe med fedme i fem fylker. 2000-2003*

* Figuren viser tall for 75-åringe i Hedmark, Oppland og Troms og for 75-76-åringe i Oslo og Finnmark.

Tabell 1: Kroppsmasseindeks, gjennomsnitt kg/m². Årstall angir tidspunkt for helseundersøkelsene.

Alder i år	Menn				Kvinner			
	30	40/45	60	75	30	40/45	60	75
Oslo 2000-01	25,7	26,4	27,1	26,2	24,1	25,2	26,1	26,0
Hedmark 2000-01	26,7	27,5	27,9	27,3	26,4	26,0	27,3	27,6
Oppland 2001	27,0	27,2	27,6	26,6	25,9	26,0	27,7	27,6
Troms 2001-03	26,7	27,2	27,9	26,7	25,3	25,8	27,6	27,9
Finnmark 2002-2003	27,0	27,3	28,1	27,1	26,4	26,6	28,2	28,7

* Tabellen viser tall for 60- og 75-åringe i Hedmark, Oppland og Troms og for 59-60 åringer og 75-76-åringe i Oslo og Finnmark.

Tabell 2: Andel personer med fedme (KMI på 30 eller mer), prosent. Årstall angir tidspunkt for helseundersøkelsene.

Alder i år	Menn				Kvinner			
	30	40/45	60	75	30	40/45	60	75
Oslo 2000-01	11	14	19	12	9	13	18	17
Hedmark 2000-01	17	22	26	21	20	17	25	27
Oppland 2001	21	18	22	16	17	18	26	25
Troms 2001-03	20	20	27	19	15	15	29	29
Finnmark 2002-2003	24	19	29	18	21	20	31	38

* Tabellen viser tall for 60- og 75-åringe i Hedmark, Oppland og Troms og for 59-60 åringer og 75-76-åringe i Oslo og Finnmark.

3.2 Diabetes

Det fremgår av tabell 3 at rundt 5 prosent av 60-åringene i de fem fylkene rapporterer at de har diabetes, mens andelene blant 75-åringene ligger rundt 12 prosent hos menn i Hedmark, Troms og Finnmark og rundt 10 prosent hos kvinner i Hedmark og Troms. Oppland ligger lavest for menn i den eldste aldersgruppen. For kvinner ligger andelen lavest i Oslo, Oppland og Finnmark med 6-7 prosent. Blant 40- og 45-åringene er andelene 1-2 prosent i alle fylkene. Det skiller ikke her mellom type-1 og type-2 diabetes.

Tabell 3: Andel personer med diabetes, prosent. 2000-2003*

Alder i år	Menn		Kvinner	
	60	75	60	75
Oslo 2000-01	6	9	3	6
Hedmark 2000-01	5	11	4	10
Oppland 2001	4	6	3	7
Troms 2001-03	6	12	6	10
Finnmark 2002-2003	5	13	6	7

* Tabellen viser tall for 60- og 75-åringene i Hedmark, Oppland og Troms og for 59-60 åringer og 75-76-åringene i Oslo og Finnmark.

Andelene som rapporterer om kjent diabetes kan se beskjedne ut. De nye tallene fra Troms og Finnmark blant eldre menn er imidlertid forholdsvis høye, sammenlignet med hva som er rapportert i lignende undersøkelser i tiden 1996 til 2001. Her ble det konkludert en andel på rundt 8 prosent med kjent diabetes i alder 70-79 år.

3.3 Like mange har diabetes uten å vite det

I tillegg til kjent diabetes kommer at mange har denne tilstanden uten å være klar over det. Undersøkelser i Norge og andre land tyder på at det kan være like mange med udiagnostisert som med diagnostisert diabetes.

I tillegg kommer en stor gruppe som har nedsatt glukosetoleranse, som kan regnes som et forstadium til diabetes. Det er derfor mulig at nærmere 50 prosent av de eldste mennene og 30 prosent av de eldste kvinnene i de sist undersøkte fylkene har diabetes eller forstadier til diabetes.

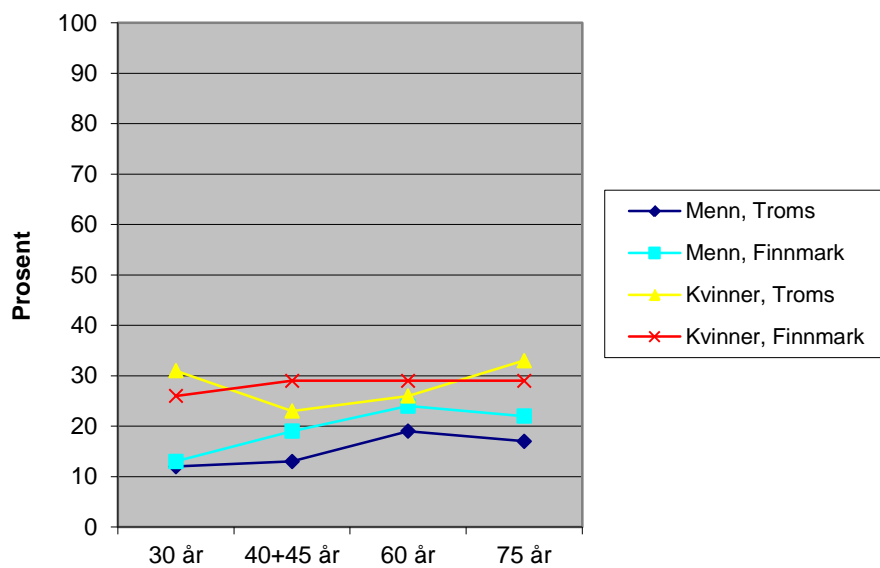
4. Bruk av lege, legevakt og tannlege

4.1 Bruk av helsetjenester

Legebruken varierer overraskende lite med alder: Eldre kvinner i Finnmark for eksempel, bruker ikke lege eller legevakt mer enn de middelaldrende (fig. 8 og 9). Av de aldersgruppene som var med i helseundersøkelsen, var det 30-åringene som brukte legevakt mest. I Finnmark hadde 38 prosent og i Troms 31 prosent av 30-årige kvinner hatt kontakt med legevakt siste 12 måneder (fig. 9). Det er litt vanligere å ha vært 4 ganger eller mer hos lege siste år i Finnmark enn i Troms (fig. 8). Se også avsnitt for sammenlikning mellom fylker.

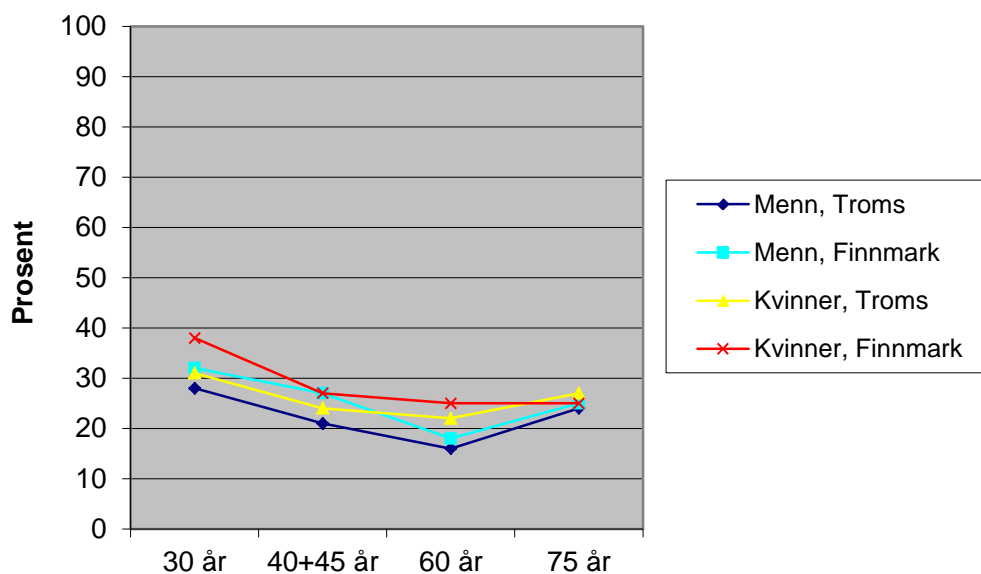
Kvinner går oftere til tannlege enn menn, og både menn og kvinner i Troms går oftere til tannlege enn de gjør i Finnmark. Tannlegebruken er høyere i de midlere aldersgruppene enn blant de yngste og de eldste (fig. 10). Tannlegebruken er lav i alle aldersgrupper i Troms og Finnmark sammenlignet med Hedmark og Oppland.

Figur 8: Andel menn og kvinner i Troms og Finnmark som har brukt allmennlege/ fastlege 4 ganger eller mer siste år. 2001-2003*

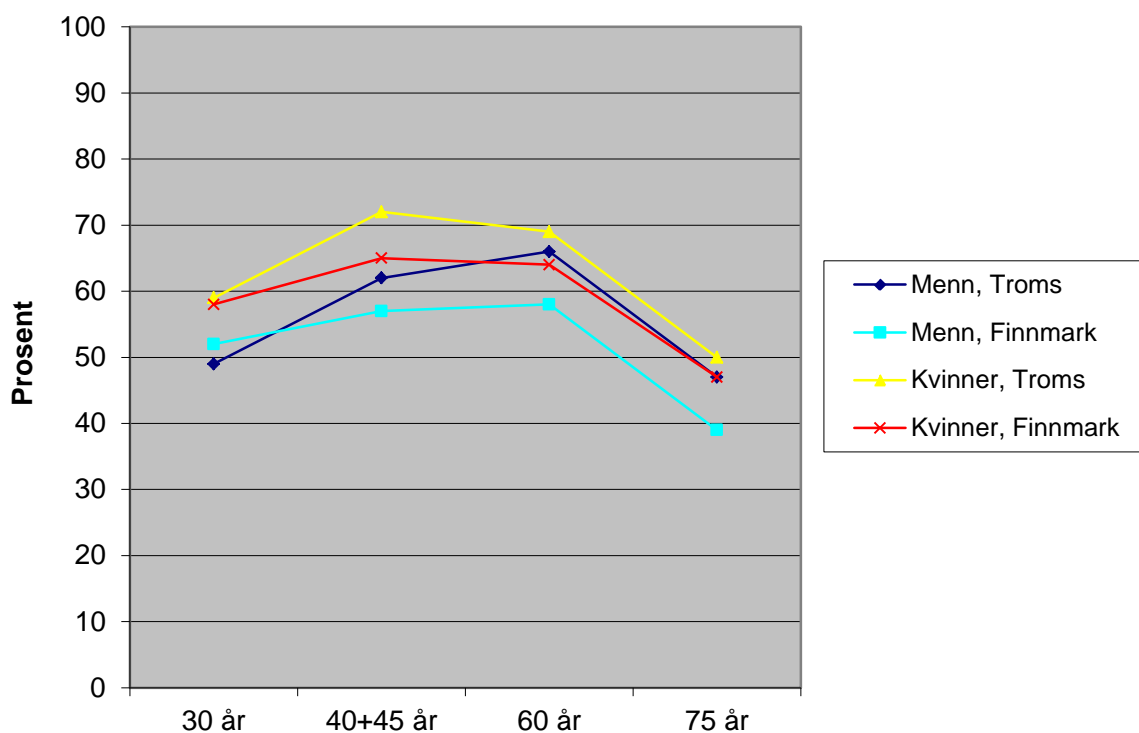
* Figuren viser tall for 60- og 75-åringene i Troms, mens tallene for Finnmark gjelder 59-60-åringene og 75-76-åringene.

Figur 9: Andel menn og kvinner i Troms og Finnmark som har brukt legevakt siste år. 2001-2003*

* Figuren viser tall for 60- og 75-åringene i Troms, mens tallene for Finnmark gjelder 59-60-åringene og 75-76-åringene.

Figur 10: Andel menn og kvinner i Troms og Finnmark som har vært hos tannlege siste år. 2001-2003*

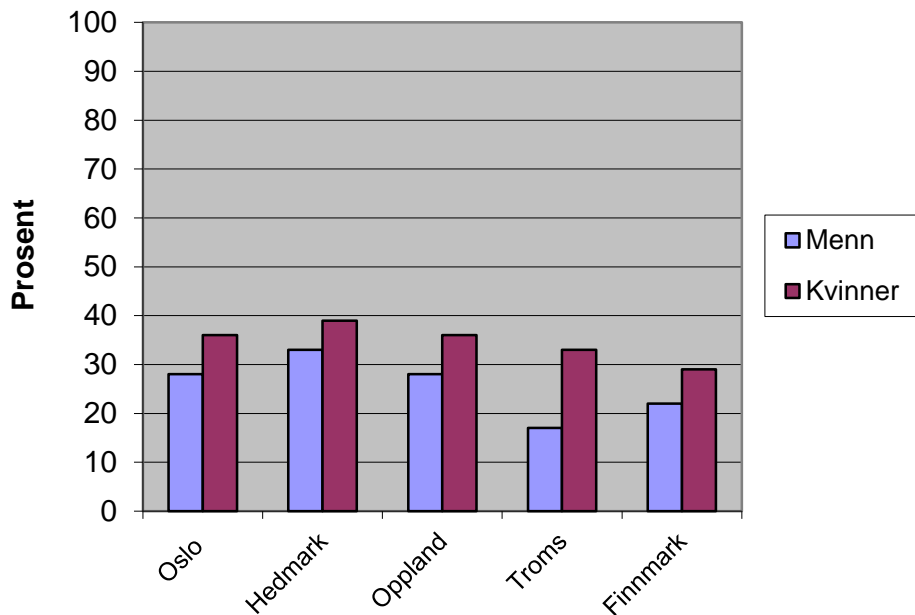

* Figuren viser tall for 60- og 75-åringene i Troms, mens tallene for Finnmark gjelder 59-60-åringene og 75-76-åringene.

4.2 Sammenligninger mellom fylker

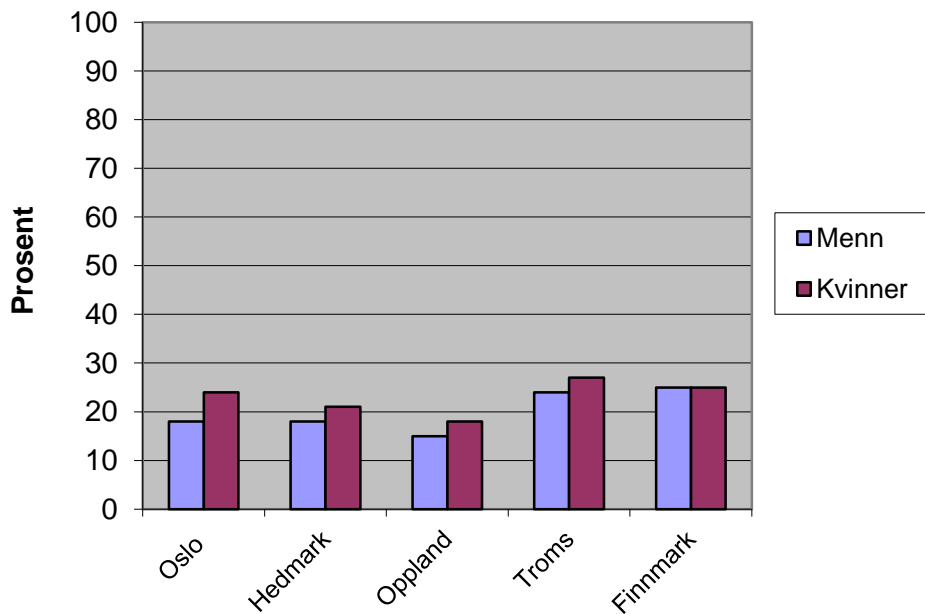
Mønsteret for bruk av allmennlege er forskjellig i fylkene. I Troms og Finnmark varierer bruken lite med alder, og 75-åringene brukte lite allmennlege sammenlignet med de andre fylkene (fig. 20). Blant menn i Hedmark og Oppland øker bruken (målt ved andel som var 4 ganger eller mer hos lege siste år) jevnt med alderen fra rundt 10 prosent blant 30-åringene og til 30 prosent blant 75-åringene. Blant kvinnene i Hedmark og Oppland øker andelen som har vært ofte hos legen fra rundt 30 prosent av 30-åringene til mellom 35 og 40 prosent av 75-åringene (40-åringene har lavest legebruk). Legebruken blant 30-åringene i de nevnte fylkene er nokså lik, men øker mindre med alder i Troms og Finnmark enn i de andre fylkene. I Oslo er allmennlegebruken blant 30-åringene svært lav, men øker mye med alder, slik at 75-åringenes legebruk tilsvarer nivået i Hedmark og Oppland. Legevaktbruken er noe høyere i Troms og Finnmark enn i de andre fylkene, også for 75-åringene (fig.21).

Figur 20: Andel 75-åringene som brukte allmennlege 4 ganger eller mer siste år i fem fylker. 2000-2003*

* Figuren viser tall for 75-åringene i Hedmark, Oppland og Troms og for 75-76-åringene i Oslo og Finnmark.

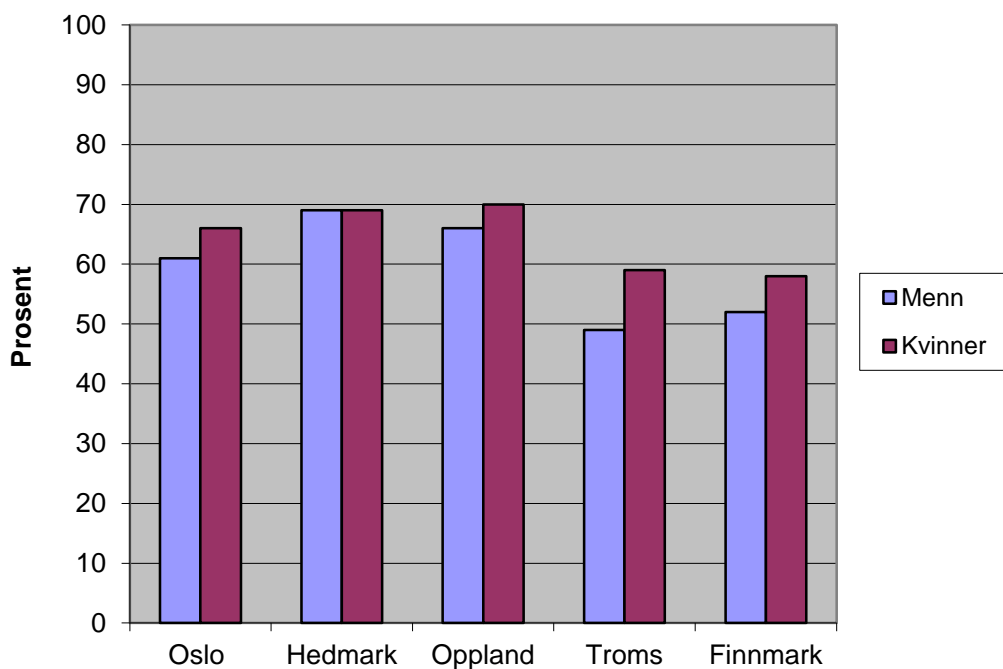
Figur 21: Andel 75-åringer som brukte legevakt siste år i fem fylker. 2000-2003

* Figuren viser tall for 75-åringer i Hedmark, Oppland og Troms og for 75-76-åringer i Oslo og Finnmark.

I Troms og Finnmark har en lavere andel vært hos tannlege siste år sammenlignet med de andre fylkene. Dette gjelder for alle aldersgrupper og begge kjønn. Figur 22 viser at bare halvparten av menn på 30 år har vært hos tannlege siste år i de to nordligste fylkene, og rundt 60 prosent av kvinnene.

Figur 22: Andel 30-åringer som hadde vært hos tannlege siste år i fem fylker. 2000-2003*

5. Forskjeller innad i fylkene

5.1 Forskjeller innad i Troms

I Nord-Troms oppgir færre personer god eller svært god helse sammenlignet med gjennomsnittet for hele fylket. Blant kvinnene er det flere røykere, men også flere personer som aldri har drukket. Ellers skiller ikke Nord-Troms seg fra Troms.

Midt-Troms og Sør-Troms er stort sett lik hele Troms. Tromsø er først og fremst særmerkt ved det høye fremmøtet, særlig blant eldre. Blant kvinner er det noe mindre bruk av kolesterolsenkende midler. Både blant menn og kvinner er det flere som drikker alkohol i Tromsø. Harstadværingene går oftere til tannlegen enn andre i Troms og Finnmark: Her oppgir rundt 75 prosent av mennene og 80 prosent av kvinnene at de har vært til tannlege siste år. Harstad og Lenvik skiller seg ellers lite fra hele Troms.

5.2 Forskjeller innad i Finnmark

Det er få forskjeller mellom regioner i Finnmark. Spesielt er det ingen ulikheter når det gjelder kjente risikofaktorer for hjerte-karsykdommer. Kvinner i indre Finnmark har i gjennomsnitt noe høyere kroppsmasseindeks enn gjennomsnitt for kvinner i hele Finnmark.

I indre Finnmark har en høyere andel brukt legevakt siste år, mens færre menn har vært hos tannlegen sammenlignet med hele fylket.

I indre Finnmark finner vi også en høyere andel som spiser grønnsaker/salat daglig eller oftere og flere kvinner 59-60 år som aldri har drukket alkohol. Blant kvinner 59-60 år i indre Finnmark oppgir for eksempel 31 prosent at de aldri har drukket alkohol. For hele fylket er andelen 13 prosent og i Troms 11 prosent i denne aldersgruppen.

Den høyeste andelen dagligrøykere finner vi i Hammerfest der 50 prosent av kvinner i alderen 40+45 år oppgir at de røyker hver dag.